

DİLİMİZ, TÜRKÇEMİZ VE KONYA AĞZI: 1

ŞU CAZ'LI CUZ'LU TÜRKÇE / YA DA YUMUŞAK G (Ğ)

[Türkçemiz ile, güzel bir söyleyişle ana dilimizle ilgilenmemin iki yönü olacaktır. İlki rahmetliler; cici babaannem Safiye Sakaoğlu, annem Zeliha Sakaoğlu ve ablam Hayriye Sakaoğlu'nun beni büyütürken kullandıkları dildir, Konya ağzıdır.

Ben; *dize'nin*, *yin-ge'nin*, *emmi'nin* ve daha nicelerinin gerçek söyleyiş şekilleri ve anlamlarını çok sonraları öğrenecek ve onları *teyze*, *yenge* ve *amca* olarak yeniden öğrenecektim. Günümüzde *Türkiye Türkçesi* diye adlandırılan dilimizin gerçek kimliğini ancak Konya Lisesi'nin orta kısmına kaydolduğum Eylül 1951'den sonra öğrenecektim. Böylece güzel Türkçemizin hem kullanıcısı hem de savunucusu olacaktım. Bugüne kadar bu konuda çok şeyler yayımladım. Bunların Konya'mızla ilgili olanlarını, *Konya Ağzı Üzerine Araştırmalar* adlı (Konya 2012)

kitabımda sizlere sunmuştum. Dil konusundaki öbür yazılarım ise bu dizinin ikinci kitabı olarak basılmayı beklemektedir. *Akademik Sayfalar*'ımızda, bundan böyle, arada bir üst başlığımızın ruhuna uygun yazılarım yer alacaktır.]

Prof. Dr.
Saim SAKAOĞLU

Galiba 1950'li yılların sonlarıydı. Güzel dilimizle ilgili bir yazının başlığı oldukça ilgi görmüş, bazen de kültür ve sanat insanlarının köşelerine konuk oluvermişti. Yazarını hatırlamam söz konusu değil. Daha liseli yıllarımın heyecanları

dinmemişti, dilimizle ilgili böyle farklı başlık taşıyan yazıları okumayı sürdürüyordum.

Yazının konusunu tam olarak hatırlayamıyorum, ancak birdenbire Türkçemizde geniş bir meraklı kitlesi tarafından kullanılmaya başlanılan *yada / ya da* kelimesi tartışmaya açılmıştı. *veya* kelimesine veda edenler (!)

yada / ya da ile tanışıyorlardı. Doğrusu, kelimenin bitişik mi, ayrı mı yazıldığını da hatırlamıyorum.

O yıllarda liseli genç kızların dilinde bir başka kelime daha dolaşıyordu. *dimiya*.... Doğrusunun *değil mi ya* olduğunu tahmin ettiğiniz söyleyiş önceleri de kullanılıyor muydu, yoksa yeni üretim bir söyleyiş miydi? Ne yazık ki belirmemem kolay olmayacaktı.

TV kanallarının cicili bicili hanımlarının *değil mi*'yi farklı şekillere büründürüp (siz süründürüp de diyebilirsiniz!) söyleyişlerine takılıp kalmıyor musunuz? Her oyuncu veya seslendirici biraz da keyfine veya aldığı eğitime (!) göre söyleyişi yamuklaştırarak takla attırmıyor mu? Hele bir kulak kesiliniz, bakınız, kulağınız hemen tırmalanacaktır. *De mi?* Sanki Amerikalı oyuncu *Demi Moore* (d. 1962)'u hatırlatıyor! Kaldı ki piyasada o kadar çok farklı söylenilmiş *de mi* var ki... Her oyuncunun *de mi*'si farklıdır. Yani *de mi*'ler oyuncuların dilinde oyuncak olup çıkıvermektedir. Bir TV dizisinde *da mi* şeklinde söylendiğini de hatırlıyorum.

Son zamanlarda bir dil yasağı çıkarılıverdi: Türkçe yazıldığı gibi okunan dillerden değildir! Oysa on yıllardan beri biz biliyorduk ki Türkçe yazıldığı gibi okunan bir dildir. Peki, bütün bu oyun, yani kural bozuculuk/koyuculuk nereden kaynaklanıyor dersiniz? Hani şu hemen hemen hiçbir dilde olmayan *yumuşak g* (**ğ**) harfimiz/sesimiz var ya, bü-

tün bunlar onun başının altında çıkıyor. *dimiya* derken kırmızı kart gösterilen bu **ğ** sesi günlük hayatımızın pek çok yerinden de allanıyor. (kırmızı kart görüyor.). *geleceğiz* yerine *gelcez* veya daha kibar hanımların dilince *gelciz*, biraz patavatsızların dilinde ise *gelcaz* şeklini alıyor. Rahmetli Barış Manço'nun şarkısında olduğu gibi seslendirsek,

'Hadi bakalım, *geleceğiz*'i bir çekiver' 'Gelcez'

'Hadi bakalım cici kızımız, *geleceğiz*'i bir çekiver' 'Gelciz'

'Hadi bakalım patavatsız adam, *geleceğiz*'i bir de sen çekiver' 'Gelcaz'

Elbette bu oyun kuruculuğu yapılırken *gelciz*'in *i*'si ile *gelcaz*'ın *a*'sı da biraz uzatılacak. *Gelciiz* ve *gelcaaz*... Öyle ya, o yumuşak, kibar, narin ve alıngan **ğ** sesini birdenbire alicengiz oyunundaki gibi kılıktan kılığa sokarsanız elbette üzülecek ve kırılacaktır!

1950'li yılların ortasından itibaren şöhret basamaklarını tırmanan, sonranın çok ünlü bir erkek sanatçısı ise âdeta bu işin uygulayıcısı gibidir. Onun şöyle bir cümlesini hatırlayiverelim; "Sizler, canımdan çok sevdiğim dinleyicilerim için daha yeni şarkılar besteliyim."

Bu durumu televizyon kanallarında daha da komikleşmiş olarak görüyoruz. Mikrofon uzatılan döğmeli kızımız/oğlumuz yukarıda verdiğimiz örnek-

lerden kendilerine uygun olanı kullanıyor ama onun sözleri ekranın altına söylediği gibi yazılmıyor, dilimize uygun olanı yazılıyor.

Güzel Türkçemizin bu bahtsız sesini ne *yapcez* acaba? Aaa, bakınız ben de *yapacağız* kelimesini *yapcez* diye dillendiriverdim. Ama, bilenler bilir ki bu *yapcez* başka *yapcez*'dir, onun kullanılmasına karşı çık(a)mam. Çünkü bu söyleyiş *Standart Türkçe* diye adlandırılan Türkçemizin ağızlarında aldığı şekildir ve asla yadırganmaz. Romanlarda ve hikâyelerde, filmlerde, ortaoyunu ve karagözde, hasılı değişik amaçlarla kullanılması yadırganmaz ve yadırganmamalıdır.

Bu Türkçe sevdalılarının (!) âşık oldukları bir kelime daha vardır: *bir*. Bildiğimiz *bir*... *Bir varmış, bir yokmuş*'ların *bir*'leri... Ülkemizde ses eğitimi veren bazı kurumların tiyatro kökenli veya diksiyon hocalığı kaynaklı öğreticileri genç dimağlara *bir* yerine *bi*'yi pompalıyorlar:

“Bi gün...”

“Bi bardak çay...” falan filan.

Hep merak etmişimdir, bu *bi*'ciler acaba *birdenbire*'yi nasıl söylüyorlar? Veya adamın *biri*'ni nasıl seslendiriyorlar? *Bidenbie* ve *bii* mi diyorlar? Demiyorlar tabii. Ama *bir*'lerin nerelerde *bi* olacağını öğretiyorlar. Mesela (yanında örneğin yok), *Bircan*, *Birgül*, *Birsen* vb. adlı öğreticiler kendilerini birilerine takdim ederken, ‘Ben Bican/Bigül/Bisen’ filan mı diyorlar acaba?

1960’lı yılların sonlarına

doğru olmalı. Belki biraz daha yakın bir dönem... Dönemin Türk Dil Kurumu’nun siyaset bilimci bir üyesi vardı. Allah rahmet eylesin, adını anıp da ruhunu rahatsız etmek istemiyorum. Oturmuş, üşenmemiş, bir makale hazırlamış. Yazısının konusu son derece ilgi çekici. Vereceğim ad asıl ad olmayıp hatırlatıcı bir addır: *Türkçe Yazarken ve Kullanmamanın Yolları*... Demek istiyor ki, ‘Sakin ola *ve*’yi kullanmayın, ancak kullanmak zorunda kalacaksanız şu yollardan birini seçerek kullanmaktan kurtulabilirsiniz.’ Yanılmıyorsam örnek cümlelerle süslenmiş 28 yöntem sunuluyordu. Yani, siz ‘Bu akşam Ahmet ve Mehmet’le ders çalışacağız cümlesini *ve*’den kurtarmak için bu 28 maddeden birini seçeceksiniz.

Bağlayalım artık... Gelecek zaman eki *-acak / -ecek* bazı eklerle bir araya gelince sıkıştırılıyor. Kimler tarafından mı? Güzel Türkçe ile konuştuğunu sanan bazı kişilerce... Ancak dilimizi, çarpıtmadan ve bütün güzelliği, zenginliği ve ahengiyle konuşanlara selam olsun.

Bütün bu görüşlerimle yeni bir kargaşaya yol açmak istemiyorum. Türkçemizin gelişmesi aşamasında hangi engelleri aştığını veya hangilerine takıldığını hatırlatmak istedim, o kadar. Yoksa, bu yaşımdan sonra onca gerçek bilgin ve bilgin geçinlere cevap verecek zamana sahip değilim, duyurulur.

Yoksa şu *yumuşak g’ye* (ğ) kırmızı kart mı gösterirsek acaba?

Ahmet
ÇELİK

MÜZEYİ HÜMAYUN'DAN, KONYA İL EĞİTİM TARİHİ MÜZESİ'NE...

Eski eserler konusunda 1869, 1874 ve 1884 tarihli hukuki düzenlemelerden sonra 13 Mayıs 1889 tarihinde “Müze-i Hümayun Nizamnamesi” çıkarılmıştır. Bu nizamnamede eski eserlerin bakımı ve korunması hakkında önemli hükümler ortaya konulmuştur. Ayrıca nizamnamenin 14. maddesinde, vilâyet müzelelerinin de kurulması öngörülmüş-

tür. Bütün bu çalışmalar Osmanlı müzecilik girişimlerinin imparatorluk geneline yayılması yönünde en önemli başlangıçlar olarak addedilmektedir.⁽¹⁾

Konya’da ilk müze binası hicri 1317/1899 yılında o dönemde şimdiki Alâeddin Keykubat İmam Hatip (Karma) Ortaokulu’nun bulunduğu yerde bulunan Konya İdadî/Lisesi bahçesinde açılmıştır.

Hicrî 1317/1899 tarihli Konya Salnamesi’nde Mektebi İdadisi (Konya Lisesi) anlatılırken; “Mekteb-i mezkûrun (adı ge-

(1) Hüseyin Muşmal, Anadolu’nun İlk Eski Eser (Arkeoloji) Müzesi: Konya Âsarî Atika Müzesi’nin Kuruluşu, Tarihî Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmaları Dergisi, yıl: 2009, Sayı: 1, sayfa 129.

Konya İl Eğitim Tarihi Müzesi

Merhaba
Akademik Sayfalar

Konya İl Eğitim Tarihi Müzesi

Konya İl Eğitim Tarihi Müzesi

çen okulun) mukaddemen (daha önce) Daire-i Belediye'ce Hastahane olarak yapılmış iken, muahharen (sonradan) muvakkat (geçici olmak) suretiyle mektep ittihaz (olarak kabul) edilmiş ve bu defa saye-i celili hazreti hilafet-penahide (padişahın) himem-i aliyye (destekleri ile) vilayetpenahi (Konya Valiliği) ile Maarif (Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü) tarafından bi'l-mübayaa (satın alınarak) mükemmelen tamir ve derece-i tevsi' kılınmış (genişletilmiş) ve mektebin bahçesinde bir de muntazam bir Müzeyi Hümayun (Dev-

let Müzesi) Şubesi yaptırılmıştır." (2) diye kaydedilmiştir.

Ayrıca Müzeyi Hümayun'un giriş kapısının üzerindeki kufi hatlı mermer kitabede "Müzeyi Hümayun Konya Şubesi. Safe-rü'l-hayr 1317" yazılıdır. Buna kitabeye göre Müze-i Hümayun, Mehmet Ferit Paşa'nın Konya Valiliği döneminde 1899 yılının Temmuz ayında açılışı gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

1923'de yayınlanan "Konya Rehberi" adlı eserde ise Müzeyi

(2) Konya Salnamesi, 1317, s.64.

Konya Lisesi eski bina

Hümayun binasının Ferit Paşa'nın valiliği zamanında Maarif (Milli Eğitim) Müdürü Azmi Bey'in çabasıyla yapıldığı ve vilâyetin çeşitli yerlerinden eski eserler getirilerek burada toplandığı belirtilmiştir. Bu eserde aynen şöyle kaydedilmiştir:

“Caddeye nazır (bakan) havlu duvarı demir parmaklılarla ihata edilmiş (çevrilmiş) olan Mektebi Sultani'nin iki kanatlı mürtefi (yüksek) demir kapısından içeriye girilirse takriben 7.833 metre murabba (kare) bir bahçeye ve bu bahçenin ön tarafında mekteb (lise) binasına tesadüf olunur. Mezkûr bina mukaddemen (önceden) belediyece Hastahane olarak inşa edilmiş iken bilahare (daha sonra) 1305/1889 tarihinde Mektebi İdadi (Konya Lisesi) ittihaz olunmuş ve Ferit Paşa'nın zamanı vilâyetinde mükemmelen tamir ve luzumi (gerekli) derecede tevsi edilmiş (genişletilmiş)tir. Mekteb binası üç kat olup alt katında 12, orta katta

yine 12 ve en üst katında 6 gözü ihtiva eder. Orta katındaki geniş salon ile yukarıdaki diğer üç salon yatakhane ittihaz edilmiştir. Bu binanın müştemilatından olmak üzere arka cihetteki (taraftaki) havluda üstü kapalı bir teneffüşhane ile hikmet ve kimya laboratuvarı, bir mescid, iki gözlü bir hamam, nehari talebeye (gündüzlü öğrenciye) mahsus (ait) yemekhane, odunluk ve bunların karşısında mutfak ile leyli (yatılı öğrenci) yemekhanesi vardır. Sokak kapısından içeriye girilirken sol taraftaki tarik (yol) takip olunursa Asar-ı Atika Konya Müzesi Şubesi binası ve tariki mezkûrun (aynı yolun) kenarında bir takım yazılı ve resimli taşlarla heykel parçaları görülür. Bu taşlar Roma, Bizans, Selçuk devirlerine ait asar ve abidatın bazı parçalarıyla kitabelerden ibaretir.

Bu müze binası mustatil (dikdörtgen) şekil ve oldukça geniş mamafih (fakat) na-kafi

اوتیه مکتب اعدادی ملکبک پان طرفین منظره سی . و اخیرا علاوه اوتیان دوازده .

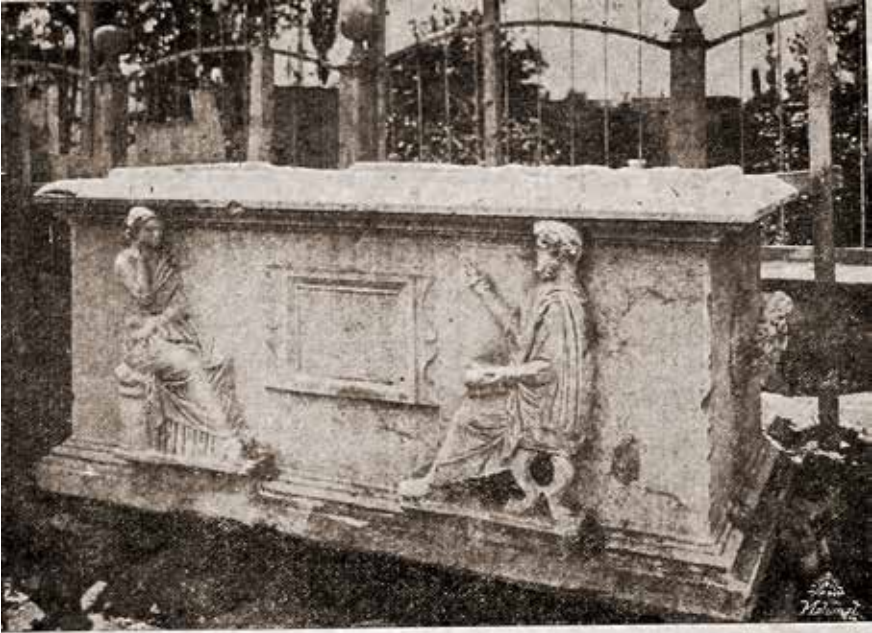
سازمان مشاوره معارف و احکامی فقهی مکتب اعدادی ملایر و هیئت ایشاد اربابان - موزه محمدتقی میرزا

قریه - مطای مکتب مدرسه بولی

مکتب سلطان بزمکی موزئنگ راقعی
Intérieur de Musée d'Archéologique au Lycée

تونیہ مکتب اعدادیسی موزئسندہ رواقیلردن قاه بلجد

(yetersiz) bir hücre (tek oda) olup Ferid Paşa'nın zamanı vilayetinde Maarif Müdürü Azmi Bey'in himmetiyle (çalışmalarıyla) yapılmış ve derununa (iç kısmına) vilayetin muhtelif yerlerinde bulunan ve getirilen kabil-i nakil (nakledilebilir) eşya

ve musavver ahcar (resimli taşlar) ve esnam (heykeller) nakil olunmuştur.”⁽³⁾

Bu müze kurulmadan önce tarihi eşyalar Konya Bedeste-

(3) Mehmet Ferit, Muhlis, Faik, Mümtaz Bahri, Konya ve Rehberi, 1339, s. 79-80.

قونية اركاپسنة تاج البار قريسنده بيجتارايوب : موزة هايونه نقل ايديان نوادر دن برلجه (روماليركده دريه عالمدر)

قونية اعدادى مكتهى موزسنده روماليردن قاله هيكلر . (ا-كي زستاندن نقل ابلمشدر)

ni'nde muhafaza edilmekteydi. Bu bedesten yıkılıp yerine 1901'de Sanayi Mektebi yapılmaya başlanınca buradaki tarihi eşyalar da daha önceden Müzeyi Hümayun'a nakledilmiştir.

Osmanlı Arşivi'nde yer alan ve Konya Valisi tarafından imzalanıp, bağlı birimlere gönderilen 4 Rebülâhir 1317 (11 Ağustos 1899) tarihli bir genelgede; "merkezde mükemmel bir müze

inşa edildiği ve bunun yalnız merkez vilâyete mahsus olmadığı belirtilerek; mahallî hükümetlerce bulunabilecek ve elde edilebilecek eserlerden nakil olunabilenlerin müzeye gönderilmesi, nakil olunamayanların iyi korunması için aşırı dikkat ve özenin gösterilmesi ve bu eserlerle ilgili yeterli bilgi ve açıklamanın derhal verilmesi, bundan başka kişi veya kişilere buldukları eserleri kendi rızalarıyla müzeye hediye etmeleri hâlinde memnuniyete sebep olmakla birlikte isimlerinin gerek gazetelerde, gerek müzede eserin üzerinde ilân edileceğinin tebliğ edilmesi, eski eserlere ilişkin nizamname hükümlerine uyulmasına, bu gibi eserlerin iyi korunmasına ve yurt dışına çıkarılmamasına veya yıkılmamasına ve tahrip edilmemesine özen gösterilmesi” istenmiştir.⁽⁴⁾

Müze binası ilk olarak dikdörtgen bir yapı olup moloz taş ve tuğla ile tek katlı olarak yapılmıştır.

1332/1916 tarihli Konya Salnamesi müzenin içinde yer alan eserlerin listesine yer vermiştir. Bu cetvelde ilk kaydın 8 Mayıs 1315 (20 Mayıs 1899) tarihli olduğu görülmektedir.⁽⁵⁾

Müzeyi Hümayun’a Antalya, Isparta ve Niğde ile birlikte Konya’dan eserler gönderilmiştir. Konya’dan özellikle Konya surlarından olmak üzere Alaeddin camii ve tepesi, Beyhekim

camii, Şekerfuruş camii, Tacülvezir Türbesi, Gazi Osman Mahallesi, Türbe civarı, Protestan mezarlığı, Rum kilisesi, Hapishane, Kışla, Apa, Sille, Kavak, Lâdik, Bozkır ve Ereğli’den gelen eserler kaydedilmiştir.

Nitelikleri ve miktarı belirtilmeyen 131 numaraya kayıtlı eser ise Maarif Müdüriyetinin 25 Temmuz 1326 tarih ve 1403/647 numaralı tahriratıyla Müzeyi Hümayuna gönderilmiştir.

Müze, 1916’da Vali Muammer Bey’in gayretiyle faaliyet gösteren Konya Türk Ocağı’nın etnografik eserleri de eklenerek yeniden düzenlenmiştir.

9 Kasım 1922’de TBMM’ince gönderilen “Müzeler ve Asar-ı Atika Hakkında Talimatname” adlı bir Genelge ile eski eserlere ilişkin işlemlerin merkezde Hars (Kültür) Dairesi, illerde bu daireye bağlı olarak Maarif Müdürlüklerince yapılacağı, yerel müzelerin sorumluluğunun Maarif Müdürlüklerinde olduğu belirtilmiş ve tarihi eserlerin toplanması, müzelere konması ve envanterlerinin yapılması istenmiştir”. Bu çerçevede, Konya’da 1923 yılında Vali ve Maarif Müdürünün gayretiyle asar-ı atika komisyonu kurularak müze ıslah edilmeye çalışılmıştır.

1924’de müze binasının kuzeyine ikinci bir oda daha ilâve edilmek suretiyle müze genişletilmiştir. İlâve edilen odanın kapısı üzerinde kûfî yazı ile yazılmış kitabede “Konya Âsâr-ı Atika Müzesi” yazısı ile “1317” ve “1340” tarihleri vardır.

(4) Osmanlı Arşivleri, Fon Kodu: Y.PRK.UM., Dosya No: 47, Gömlek Sıra No; 75.

(5) Burada verilen listeye göre müzede, 147 tarihi eser ile 52 altın ve 480 adet gümüş sikke mevcuttur. Bakınız: Konya Salnamesi 1332/1916, s. 580-586.

1926'da Mevlana Dergâhı'nın Konya Asar-ı Atika Müzesi'ne dönüştürülmesi üzerine Müzeyi Hümayun'da bulunan eserler Mevlana Dergâhı'na taşınmıştır. Mevlana Müzesi'nde bulunan eski eserler 1953 yılında İplikçi Camii'ne, 1962'de ise Sahibata Camii yanında inşa edilen Arkeoloji Müzesi'ne taşınmıştır.

Müzeyi Hümayun binası 1927'den sonra bir müddet boş kalmış, sonra müdür lojmanı olarak kalmış ve en sonunda burası terk edilerek harabe bir hale gelmiştir.

Bu bina 2010 yılında bulunduğu yerden biraz daha geriye çekilerek Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından aslına uygun olarak, tek katlı, iki bölümden oluşan, taş ve tuğlanın beraber kullanıldığı "kagir yapım sistemi" ve ahşap makas konstrüksiyonlu çatı sistemine sahip olarak yeniden yaptırılmıştır. Yapının güney bölümü yamuk planlıdır. Binanın esas cephesi doğuya, okulun bahçesine bakar. Bu cephede ortada büyük iki kanatlı kapısı, iki yanında iki sivri kemerli penceresi vardır. Dikdörtgen iç mekâna batıdan üç, güneyden iki pencere ile aydınlanır. Kuzeydeki ek bölüm düzgün dikdörtgen planlıdır. Bu bölümün de ortasında iki kanatlı bir kapı ve iki yanında birer sivri kemerli pencere bulunur.(6)

Bu yapım sırasında "Konya Asar-ı Atika Müzesi 1317-1340" yazılı kufi mermer kitabede yerine konulmuştur.

2011-2012 öğretim yılından itibaren ise bina Anasınıfı olarak kullanılmaya başlanmış ve 2017'de Anasınıfı ana binadaki yerine taşınmıştır.

Müzeyi Hümayun, kuruluşunun 118. yılında ve eserlerinin Mevlana Müzesi'ne nakledilişinden 90 yıl sonra MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'nün direktifleri doğrultusunda 24 Kasım 2017'de resmi açılışı gerçekleştirilmiştir. Müze malzemeleri için bir komisyon kurulmuş ve Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı okullardan eğitim tarihine uygun materyaller seçilerek müzeye aktarılmıştır.

Konya İl Eğitim Tarihi Müzesi envanterinde 4 adet Osmanlıca kitabe, 19 adet Osmanlıca sicil defteri, 62 adet okullara ait kayıt defteri, 2700 adet fotoğraf, 23 adet okul albümü, 489 adet çeşitli eğitim materyali, 5 adet müzik materyali, 17 adet spor materyali, 60 adet fen eğitim materyali, 11 adet il eğitim tarihi kitabı materyali ve 24 adet çeşitli ders kitabı mevcuttur.

KAYNAKLAR

- Haşim Karpuz, Konya'da Türk Kültür Varlıkları, Ankara 2009, c.1, s.813-814 (Müzeyi Hümayun Deposu)
- Hüseyin Karaduman, "Belgelerle Konya Mevlânâ Müzesi'nin Kuruluşu." Vakıflar Dergisi, 29 (2005), 135-161
- Hüseyin Muşmal, Anadolu'nun ilk eski eser (Arkeoloji) Müzesi: Konya Âsârı Atika Müzesi'nin Kuruluşu, Tarihî Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmaları Dergisi, yıl: 2009, Sayı: 1, sayfa 121-142
- Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıkları Envanteri, Konya 2010
- Konya Salnamesi, 1317/1899, 1332/1916

(6) Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıkları Envanteri, Konya, 2010, s. 514-516,

ILGIN KAZASINDA HARSE AİT TETKİKLER

Memduh Yavuz Süslü
[Hazırlayan: Ahmet Çelik]

Ilgın, gerek coğrafi ve gerekse tarihî kıymetleriyle, tetkike şayan bir yerdir. Kadınhanı istasyonundan sonra gelen bu kasabanın Haydarpaşa'ya olan mesafesi 632 kilometredir. Denize olan yüksekliği 1839 metredir. Merkezi kazanın umumi nüfusu 2.998 kazaya tabi nahiye ve köyleri de alırsak umumîyekun 32.867 den ibarettir.

Kesafet-i nüfus (nüfus yoğunluğu) 15 kadardır. Mesaha sathiyesi 2190 kilometredir. Toprağı çok münbit ve her türlü ziraata salihdir (uygundur).

Dağhk kısımlarında zengin ormanları vardır Çam ve meşe ağaçları mebzuldur. Çavuşçu gölünden balık sayd (av) olunur.

Binalarda ve ağıllarda kullanılan kamış ve bazı köylerde dokunup ticarete sevk edilen hasır sazları da bol miktarda yetişir.

Kasabaya yarım saat mesafede kâin ve Sahip Ata'nın inşa kerdelerinden olan kaplıcanın terkiyatında kükürt ve çelik vardır. Suyun derece-i harareti (sıcaklığı) 38'dir

Emraz-ı cildiye, romatizmaya nafidir. İstihmam edeceklerin her vechile istirahatlarını temine kâfi taştan bir bina mevcuttur.

Yapdığım tetkikata nazaran kadimen Ilgın'm bir adıda (Abi

Gerem) imiş, bu ismin ılıca ile vech-i münasebeti olmak gerektir.

Muhtelif mil-i mazi bir çok asırlar geçtiği halde gayp olmaya na asarı el'an idame-i hayat eylemektedir.

Bu kabil kitabelerden bir kısmını ilim vefikir rehberlerimizde üstat Naci Fikret beye takdim etmişim.

“Ilgın” kelimesi hakkında muhtelif lügat kitaplarına müracaat ettim. Ilgın yahut “yılgın” namında bir ağaç ismi imiş. Mez-kûr ağaç ufacak bir yelden hemen müteessir olurmuş. İhtimâl dahilindedir ki kazada eskiden böyle bir ağaç mevcutmuştur.

Kasabanın tam vasatında (ortasında) SelçukTürklerine ait mahrutu müsemmenî kümbetli gayet sanatkârane yapılmış bir imaret vardır.

Türk sanatı mimarisinin bir şaheseri olan bu binanın kapısı bir takım nakış ile süslenmiş ve kemerine de şu idare yazılmıştır:

“Bismillahirrahmanirrahim. Emera bi-imareti hazihi't-türbeti'l-mübareketi fi eyyami devleti's-sultani'l-mübareketi'l-a'zam gıyasü'd-dünya ve'd-dini ebül-feth Mes'ud ibni Keyhüsrev ve melâzü'l-müminine el-emir Es'adeddin İsa ibni Seyfeddin Es-semetü hamsetü seb'a ve sittine.”

Mezkûr kümbetin şark tarafında bir pençere vardır ki, söveleri kemâl-i itina ile işlenmiştir. Yek nazarda mihraba benzer.

Tam ortada ve süvenin telâki noktasında bir kabartma insan başı görülür ve fakat kaşı, gözü ve burnu tahrip edilmiştir.

Künbetin alt zemini katında bir merkat vardır. Kabirde lafzattullahtan başka hiçbir kitabe yoktur.

İçinde metfun olan zatin “Şeyh Bedreddin” olduğu mütevâtiren kabul olunmuştur. Hatta İlğın’da bu isimle mevsum bir de mahalle mevcuttur.

Çarşı içinde oldukça geniş ve fakat loş bir câmî vardır. Kapısının yan söveleri gayet sanatkârane işlenmiştir. İçindeki mermer sütunların başlıkları muhtelif sanat enmuzecleridir (örneklerindedir). Kadimen klise olduğu söylenilmektedir.

Selçuklar zamanında tâdilât icra edildiği vesikalarla sabittir.

Karamanoğullarının vezirlerinden olan Turgut oğlu Pir Hüseyin Bey tarafından 826/1422’de tâdilen tâmir ettirilmiştir.

Sonradan ilâve olunduğu pek bariz ve zahir bulunan minare de yukarıdaki fıkramızı teyit ve tevsik eder.

Mâbedin şimal (kuzey) cihe-tinde ufak bir hatıra mevcut ise de şayan-ı nazar (dikkate değer) değildir. Mezkûr camiin vakfiyesini evkaf dairesinde gördüm. Aynı mâlûmatı ihtiya eylemektedir.

Kasaba-i mezkûrede Gözübüyük Hacı Mehmet Ağa demekle mâruf ve Behlül Bey mahallesinde kain bir câmî dahi mevcut ise de maalesef bunun inşa tarihine destrest olunamamıştır.

Osmanlılar Zamanına Ait Türk Asarı

Kervansaray, imaret ve câmî...

Lala Mustafa Paşa Camii belediye dairesi önüden geçen cadde-nin tam, sağına düşen mahalde kâindir. Mimari sanatı itibarile çok dilnişin (gönül alıcı) bir mâbettir. Tıpkı Konya’daki Sultan Selim Câmii’nin küçük ve diğer bir nümunesidir. Mezkûr câmî (Lala Mustafa Paşa) tarafından 984/1576 tarihinde inşa olunmuştur. Câmiiin kapısı üzerindeki kitabe şudur:

“Kad bena haze’l-câmiü’ş-şerifü ve’l-mabede’l-münif sahibü’l-hayrat ve’l-müberrat ve zü’l-fazli ve’l-hasenat asafü’s-sultanü’l-azam ve’l-hakanü’l-mufahham Sultan Murat Han ibni Sultan Selim Han halledallahi hilâfete ilâ inkırazu’z-zaman Hazreti Mustafa Paşa fâtihi kıbruz yesserallahü ma yeşau v eilâ ma yetemennahü fi erbaîne ve semanine ve tis’a mie ve kilfi tarihî temamuhu “Câmiün bi’l-hayır” 984/1576.”

Bu camiin çok sanatkârane yapılmış mihrabıyla ayrıca da hey’eti umumiyesinin fotoğrafı mevcuttur. Evelce kitabe ve inşası hakkında malûmat verdiğim Şeyh Bedrettin türbesinin de resmi vardır. Bunları da diğer nus-halarımızda neşredeceğiz.

İlgin kazasında harse ait TETKİKLER

İlgin, gerek coğrafi ve gerekse tarihi kıymetleriyle tetkika şayan bir yerdir. Kadınhanı istasyonundan sonra gelen bu kasabanın haydar paşaya olan mesafesi (632) kilometredir. Denize olan yüksekliği (18.9) metredir. merkezi kazanın umumi nüfusu (2098) kazaya tabi nahiyeye ve köyleri de alırsak umumi yekun (32867) den ibarettir.

Kesafeti nüfus (15) kadardır. mesaha sathiyesi (2100) kilometredir. toprağı çok çok münbit ve her türü ziraata salihdir.

Döğük kısımlarında zengin ormanları vardır. Çam ve meşe ağaçları mebzûldür. çavuşçu gölünden balık sayd olunur.

Binalarda ve ağıllarda kullandıkları taşlar kamış ve bazı köylerde dokunup ticarete sevk edilen hasır sazlarında bol miktarda yetişir.

Kasabaya yarım sahat mesafede kâin ve (sahip Ata) nin inşakerdelerinden olan kablicanın terkibatında küçüktü ve çelik vardır suyun derececi harareti (35) dir.

Emrazı cildiye, romatizmaya nafidir. İstihmam edeceklerin her veçhile istirahatlarını temaine kâfi taştan bir bina mevcuttur.

Yapduğum tetkikata nazaran kadimen İlgin bir adıda (Abı Gerh) imiş, bu ismin ilca ile vechi münasebeti olmak gerektir.

Muhtelif mîleli mazi bir çok asırlar geçtiği halde gayp oluyayan

asarı olan idamei hayat cylemektedir.

Bu kabil kitabelerden bir kısmını ilim ve fikir rehberlerimizden üstat (Naci Fikret) beye takdim etmişim.

(İlgin) kelimesi hakkında muhtelif lügat kitaplarına muraceat ettim.

(İlgin yahut yilgin) namında bir ağaçismi imiş.

Mezkûr ağaç uf acik bir yelden hemen mu-teessir olurmuş.

İhtimal dahilindedir ki (Kazada) eskiden böyle bir ağaç mevcutmuştu. Kasabanın tam vasatında (Selçuk) Türklerine ait mahrutu müsemmeni kümbetli gayet sanatkârane yapılmış bir imaret vardır.

Türk sanatı mimarisinin bir şaheseri olan bu binanın Kapsı bir takım nakış ile süslenmiş ve kemerine de şu idare yazılmıştır:

[Bismillâhirrahmanirrahim Emera biimareti hazihitturbetilmübareketi fi eyyami devletisultanilmübareketi Azam Gıyasüddünya ve ddimi ebülfeth Mes'üddini keyhüsrev ve melâzümünimine elemir Es'adeddin isa-ibni Seyf-din Essemetü hamsetü seb'a ve sittine.]

Mezkûr kümbetin şark tarafında bir pencere vardır ki, süveleri kemâli itina ile işlenmiştir. yek nazarda mihraba benzer.

Tamam ortada ve süvenin telâkıy nuktasında bir kabartma İnsan başı görülür ve fakat Kaşı Gözü ve Burnu tahrîp edilmiştir.

Kümbetin alt zemini

Kervansaray

Etrafı bedesten ve bir imaretle çevrilen geniş ve bu güne kadar idame-i hayat eden ve hatta bu gün bile içinde halen bir motor işliyen bu bina içindeki koraş ocağın süvasındaki tarih 993/1585 tarih-i hicrisinde inşa olduğunu göstermektedir.

Timurlenk Anadolu'ya akın yaptığı esnada mezkûr Kervansarayın yanında iki gün askerine mola verdiği mütevatiren söylenmektedir. Kervansarayla müştemilâtının da fotoğrafı mevcuttur.

Kaplıcalar ve Hamamlar Mezarlıklar

İlgin'in yarım saat mesafesinde iki bin beş yüz seneden beri mevcut olduğu tarihçe malum bir kaplıca vardır. Mezkûr kaplıca hem erkek ve hem de kadınlarm istihdamına mahsus şerait-i mahsusa ile yaptırılmıştır. Bu kaplıca muhtelif devirlerde tadilat ve tâmirata maruz kalmıştır. Kadınlarm kısmının kapısındaki kitabenin sureti şudur:

"Umire bi imareti haza en-

ne'l-himmetuttani'l-mubareketi

fi eyyami devleti's-sultanzam giyasüddünya ve'ddin ebü'l-fethi

Keyhüsrev ibni kılıçaslan buhanü emirü'l-mümin el-meliki billah es-sahibu'l-azam ebü'l-hasanat

katında bir merkat vardır. Kabirde Hafzattullah tan başka hiç bir kitabe yoktur.

İçinde mefün olan zatin [Şeyh Bedrettin] olduğu mütevatiren kabul olunmuştur. Hattâ İlginde bu isimle mevsüm bir de mahalle mevcuttur.

(Sını var)

Memduh Yavuz

Babalık

ve'l-berekat silahü'l-alem Ali ibni Hüseyin tekabbelallah amalehu ve yeczi biha seneti sitte ve sittin ve sitte mie]

Bu kitabede bu kısmın 666/1267 hicri tarihinde Hüseyin oğlu Ali tarafından yaptırıldığı tahakkuk etmektedir. Burada ismi geçen Ali, Sahip Ata'nın kendisidir Mumaileyh daha bir çok böyle insaniyete hadim işlerde çok fedakarlık göstermiştir.

Mezkur kaplıcanın içinde mermerden masnu ve mâmûl dört metre kutrunda (çapında) bir havuz mevcuttur. Erkekler hamamının maalesef kitabesini ihtiva eden taş parçasını yerinden kaldırmışlar. ve fakat musırrane (ısrarlı) taharriyatım (araştırırmam) neticesinde bu taşı buldum üzerinde şu yazılar:

“Hamit Han'ın zemini asumanı pertevi lutfi kılıp tenvir bu bir hakani ekremdir ki ahdinde felek haşa cesaret eyleyüpte eylemez bir kimseyi dilğir[!!!] Hacı Numan Efendi yani Ilgın Hanedanından idüp kaplıcanın imarına çok himmeti tetbir bu hayrı fi sebilillah icra etti hakka kim olunsun defteri amaline ecri cezili tahrir yedi vahitle geldi sermeda tarihi-i itmami Hacı Numan Efendi bu mahalli eyledi tamir [Sene 1254]”

Bu hamamin içinde hariçten gelenlerin eğleşmesine mahsus bir daire vardır havuzunun hutru 2,5 metredir. Etrafında 6 helvet ve mermerlerle döşenmiş soğukluğu câmidir. Son tamiri yapan zatın sülalesi Ilgm'da “Müftioğulları” drmekle mâruf bir ailedir

ki bu gün torunları ber hayattır.

Hamamlar

Şehir dahilinde ve bugün yıkılan Selçuk tarz mimarisinde Sultan Gıyasüddin Keyhüsrev ibni Kılıç Aslan tarafından 660 tarihi hicrisinde bina ettirilen bu hamam hakikaten şayan-ı zikirdir. Kadimen halk bu hamamda “istihmame” derlermiş Ilgın'ın şu tarihî ve coğrafi ilimler ile tatkiyatini yaparken bazı vesikavi asar-ı eslafa da muracaattan kendimi alamadım.

Kâtip Çelebi'nin Cihannüma'sında (sayfa 619'da) Ilgın hakkında şu malûmat vardır:

“Ilgın Akşehir'den iki menzil şarka bir kasabadır. Bir lâtif câmii ve Rüstem Paşa Hanı ve Çifte Hamamı Sultan Gıyasüddin Keyhüsrev ibni Kılıç Aslan bina etmiştir.

Sene altıyüz altmış ve bir eski hamamı dahi vardır. Kasaba taraf-ı garbisinde arası bir mil kadar yerededir.

Bir gemabe hamamı vardır. Alâeddin-i Selçuki bunun üzerine kârgir kubbe ile bir beytü'l-gusul (yılanma yeri) bina etmiştir. İçinde bir havuz vardır. İki mevzide aslan ağız lülelerden su akar,

Ve bundan itisal felç ve beresa nâfidir. Ve kasabanın şarkısında findi şehri karib bir buhavre vardır. Derin sekiz mil suyu leziz envai balığı çıkar. Konya yolu bunun kenarından geçer.”⁽¹⁾

(1) Memduh Yavuz Süslü, “Ilgın Kazasında Harse Ait Tetkikler”, Babalık, 9-11 Temmuz 1929

İlgin kazasında harseait TETKİKLER

İlgin yarım saat mesafesinde iki bin beş yüz seneden beri mevcut olduğu tarihte malûn bir kaplıca vardır. Mezkûr kaplıca hem erkek ve hem de kadınların istihmanına mahsus şerâitî mahsus-ı ke yâ nîrîlmıştır. Bu kaplıca mühtelif devirlerde tadilat ve tâmirata marûz kalmıştır. Kadınlar kısmının kapusunda ki kitabenin sureti şudur: [ümire bi imareti haza ennel himmetâtânil mübareketi fi eyyanni edevletissultanümüaz zam gıvasetünya ved din ebül fethi keyhüsrev ilmi kışçaslanpür hanü emirülmümin [el meliki billâh] essahibul azâm ebülhasenat vel berekât silâhülalem Ali ibnî Hüseyin tekapbellâh amalehu ve yeczi biha seneti sitte ve sitti- nin ve sitt emie] bu kitabe bu kısmın 600 hicri tarihinde Hüseyin oğlu Ali tarafından yaptırıldığı tahakkuk etmektedir. Burada ismi geçen Ali sahip atanın kendisidir muameleyi daha bir çok böyle insaniyete hadim işlerde çok fedakârlık göstermiştir. Mezkûr kaplıcanın içinde mermerden masnû ve mâmül 4 metre kuşnada bir havuz mevcuttur erkekler hamamının maalesef kitabesini ihtiva eden taş parçasını yerinden kaldırmışlar. ve fakat muşturane taharriyatını neticesinde bu taş buldum üzerinde şu yazılar: Hamit hamin - zemini aşımâni Pertevi lutfi kılıp tenvir - bu bir hakap ekremdir ki ahlinde telek başa - cesaret

3- eyleyüpte eylemez bir kinseyi dilgîr [!!!] - haci Numan efendi yani İlgin Handedandan - idüp kaplıcanın imarına çok bir neti tetbir - bu heyri fisebillâh ıera etti hukka kim [-olunusun deferi amaline ecri cezili tahrir - yedi vakitle geldi sermesla tarihli itma- ni Hacı Numan efendi bu mahalli eyledi tamir [Sene 1254] bu hamamın içinde hariçten gelenlerin eğleşmesine mahsus bir daire vardır havuzunun hutru 2 5 metredir etrafında 6 helvet ve Mermerlerle döşenmiş suğukluğu câmidir. son tamiri yapan zatın sü- lalesi İlginde müfti oğulları demekle maruf bir ailedir ki bu gün torunları ber hayattır. Hamamlar :

Şehir dahilinde ve bu gün yıkılan Selcuk tarz mimarisinde [Sultan Gıyasüttin Keyhüsrevi'nin Kılıç Aslan tarafından 600 tarihi hicrisinde bina ettirilen bu Hamam hakikatın şayanı zikirdir. kadimden halk bu hamamda istihame derlermiş. İlginin şu tarihi ve curafi ilimlerle tat- kikatını yaparken bazı vesikavei asarı esrafa da maracaattan kendi mi alamadım.

Kâtip çelebimin [cihan- nûması]ında İlgin hak- kında şu malûmat var- dir : Sayfa 619

İlgin Akşehirden iki menzil Şarkıbir Kasabadır. Bir lâtif Câmii ve Rüstem Paşa Hamı ve şişte Hamamı [Sultan Gıyasüttin Keyhüsrevi- ni Kılıç Aslan] bina etmiş- tir.

Sene altıyüz altmış ve bir cskî Hamamı dahi

Çarşı içinde oldukça geniş ve fakat loş bir câmi vardır. Kapısının yan sâveleri gayet san' atkârane işlenmiştir. İçindeki mermer sütun- ların başlıkları muhte- lif san'at ennuzecele- dir. kadimen kilsa ol- duğu söylenilmektedir.

Sekülür zamanın- da tadilat ıera ediliği vesikalarla sabittir. Karanım oğullarım vezirlerinden olan [Tur- gut oğlu Pir Hüseyin B. tarafından s. 50 - da tādilen tāmır ettiril- miştir.

Sonradan ilâve olun- duğu pek bariz ve zahir bulunan minare de yo- karadeki fikranızı teyit ve tevsik eder.

Mâbedin şimal cihet- tünde ufak bir hatıra mevcut isede şayanı ma- zar değildir. Mezkûr ca- mînin vakfiyesini Evkaf dairesinde gördüm. ay- nî malûmat ihtiva ey- lemektedir.

Kasaba mezkûrede gözü büyük Hacı Meh- met eğa demelde mâ- ruf ve pehlul bey ma- hallesinde kâin bir câmi dahi mevcut ise de ma- alesef bunun inşa tari- hine destrest olunama- mıştır.

Osmanlılar zamanı- na ait Türk asarı : Kervansaray, imaret ve câmi...

Lala Mustafa paşa câmiî belediye dairesi öpüden geçen caddenin tam sağna döşen ma- halde kâimdir. Mimari san'atı itibarile çok dilnış bir mâbettir. Tapkı Konyadaki Sultan Selim câminin küçük ve diğer bir nümunesi- dir. Mezkûr câmi (Lala Mustafa paş) tarafıdan

981 tarihinde inşa olun- muştur. câminin kapusu üzerindeki kütâbe şudur:

[Kadî benî İzzet câmiü şşerîfâ yelaubed- del müâif sahibü lınyaret velmü erret ve zıllâzî velhasenat usâfussul- tanül zam velâkandil- marâfıhawn Sultan Mü- rat banî İbnî Sultan S. - lihan halledâhülilâ- lî fetohu ilâ ilâhınuz - zaman hazretî Mustafa paşa fatıhu kibriz yess- serallahü meyegü ve ilâ mücemetemohü fi erbaıne ve semanına ve ve tışâ mie ve kâfi tarihi temammıhu [Câmî- ün bilhayre] [22] bu ca- mînin çok şon'atkârane yapılmış mühtabıyyla ay- rıca da hey'etî unumî- yesinin fotoğrafisi mevc- uttur. evcele kütâbe va inşa hakkında ma- lûmat verdiğim (Şeh- bedrettin) türbesinin de resmi vardır. Bun- ları da diğer nushaları- nızda neşredecğiz .)

Kervan sarayı: etrafı behesten ve bir imaretle çevrilen geniş ve tu güne kadar idamei hayat elen ve hatta bu gün bile içinde halen bir môtör işliyen bu bina için- deli (koray ocak) günî süvâsındaki tarih (600) tarihi hicrisinde inşa olunduğunu göstermek- tedir.

Timorenk Anadolı- ya akın yaptığı esnada mezkûr Kervan sarayın yanında iki gün askerine mola verdiği be mü- tevatiren söylenmekte- dir. (Kervan sarayla müstemilâttın da Fotoğrafisi mevcuttur.

Kaplıcalar ve ha- mamlar mezarlıklar. (800 127)

vardır. Kasaba tarafı gorbünde arası bir mil kadar yerdedir.

Bir gemabe Hamamı vardır. Alâeddini Selçu- ki bunun üzerine Kâr- gir Kubbe ik bir beytül gusul bina etmiştir.

İçinde bir havuz var- dir. İki mevzide Aslan Azı lülelerden Su akar.

Ve bandan itişal fêle ve beresâ nâfidir. ve Ka- sabanın Şarkısında Fin- di Şehri karip bir bu- hayre vardır derin selçu- mil Suyu leziz envai Ba- lıği çıkar. Konya yolu bunnu kenarından geçüp İshak... Memduh Yavuz